

УДК 343.98:343.326

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ДІЇ СПЕЦІАЛІСТА ПРИ ОГЛЯДІ МІСЦЯ ПОДІЇ, ПОВ'ЯЗАНОГО З ВИБУХОМ

Чорний Г. О.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

Анотація У статті розглянуто особливості тактики дії спеціаліста при проведенні огляду місця події, пов'язаного з вибухом. Автор розглядає форми, функції та основні напрями взаємодії спеціаліста з слідчим, прокурором у залежності від слідчої ситуації. Особлива увага приділяється методам дослідження обстановки місця події, виявлення, фіксації та вилучення слідів застосування вибухового пристрою.

Ключові слова: слідчий огляд вибуху, тактика дій спеціаліста, сліди вибуху.

Аннотация В статье рассмотрены особенности действия специалиста при проведении осмотра места происшествия, связанного с взрывом. Автор рассматривает формы, функции и основные направления взаимодействия специалиста со следователем, прокурором в зависимости от следственной ситуации. Особое внимание уделяется методам исследования обстановки места происшествия, выявления, фиксации и изъятия следов применения взрывного устройства.

Ключевые слова: следственный осмотр взрыва, тактика действия специалиста, следы взрыва.

Annotation The article considers the peculiarities of action of an expert in conducting the inspection of the scene associated with an explosion. The author examines the forms, functions and the main directions of interaction of the specialist with the investigator, the Prosecutor, depending on the investigation of the situation. Special attention is devoted to the study of the situation of the scene, the identification, fixation and withdrawal of traces of an explosive device.

Key words: investigative inspection of the explosion, the tactics of the actions of the specialist, traces of the explosion.

Важливе значення при розслідуванні злочинів, пов'язаних з використанням та/або погрозою використання вибухових пристроїв, речовин (розслідування злочинів терористичної спрямованості, вбивства на замовлення та інші злочини з використанням вибухонебезпечних пристроїв) має використання спеціальних знань, які допомагають як при організації, плануванні розслідування, так і при проведенні окремих слідчих (розшукових) гласних та негласних дій.

Участь спеціаліста та використання спеціальних знань на досудовому слідстві має достатнє велике значення та може класифікуватись на такі напрями:

1. Використання спеціальних знань шляхом залучення експерта та призначення відповідної експертизи; 2. Використання спеціаліста при проведенні окремих слідчих (розшукових) гласних та негласних дій.

При проведенні окремих слідчих (розшукових) гласних та негласних дій спеціаліст може:

1. Надавати консультації, довідки, висновки до проведення слідчих дій не приймаючи в них участі, а в деяких випадках давати письмові пояснення з поставлених запитань (п. 1 ч. 5 ст. 71 КПК України);
2. Брати безпосередньо участь при проведенні слідчих дій шляхом постановки запитань учасникам процесуальних дій, проведення вимірювання, фото-, звуко- чи відеозапису, складання планів та схем, виготовлення графічних зображень оглянутого місця чи окремих речей, виготовлення відбитків та зліпків, оглядати та вилучати речі та документи, які мають значення для справи (п. 7 ст. 237 КПК України);

3. Користуватись технічними засобами, приладами і спеціальним обладнанням (п. 2 ч. 4 ст. 71

КПК України); звертає увагу сторонам кримінального провадження або суду на характерні обставини чи особливості речей і документів (п. 3 частини 4 ст. 71 КПК України) [2, с. 142].

Взагалі основні напрями діяльності, які зумовлені завданнями та метою залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій та огляду місця події безпосередньо можна умовно класифікувати:

1. Організаційні – одержання необхідної кількості зразків, допомога у визначенні моменту залучення експерта;
2. Координаційні – взаємодія між декількома як спеціалістами між собою, так й слідчими та іншими учасниками досудового слідства;
3. Посвідчувальні – надання письмових пояснень у межах ст. 105 КПК України (додатки до протоколу процесуальних дій);
4. Ретроспективні – допомога слідчому, прокурору при висуненні версій на початковому та наступних етапах розслідування;
5. Пізнавальні – допомога процесуальним особам у виявленні, фіксації та вилученні слідів, документів та інших речових доказів;
6. Роз'яснювальні – надання консультацій, пояснення спеціальних правил, термінів, особливо під час участі психолога, психіатра, перекладача;
7. Прогностичні – висловлює пропозиції щодо необхідності проведення повторних та/або додаткових слідчих дій;
8. Методологічні – застосовує сучасні та найефективніші методи, прийоми та засоби можливості отримання доказів під час проведення процесуальних слідчих (розшукових) та судових дій [9, с. 117].

Огляд місця події, пов'язаного з вибухом, відповідно до ст. 237 КПК України проводиться з метою фіксації обстановки місця події, виявлення, фіксація, вилучення слідів застосування вибухового пристрою та інших обставин події, які мають значення щодо формування висновку про обставини та механізм слідствотворення.

Розглядаючи понятійний апарат, слід зазначити що під вибухом слід розуміти звільнення великої кількості енергії в обмеженому об'ємі за короткий проміжок часу, який призводить до утворення сильно нагрітого газу (плазми) з дуже високим тиском, при розширенні надає механічний вплив (тиск, руйнування) на навколишні тіла. У твердій середовищі супроводжується її руйнуванням і дробленням. В. здійснюється найчастіше за рахунок звільнення хімічної енергії вибухових речовин [3, с. 237].

Тактика дії спеціаліста при огляді місця події пов'язаного з вибухом розглядається у наступних напрямках:

1. Участь спеціаліста при застосуванні тактичних прийомів огляду місця події з урахуванням слідчої ситуації, яка склалась на момент огляду; 2. Діяльність спеціаліста безпосередньо під час огляду місця вибуху; 3. Взаємодія слідчого з декількома спеціалістами під час огляду місця події; 4. Взаємодія спеціалістів між собою під час слідчого огляду.

Розглядаючи перший напрям тактики дії спеціаліста слід зазначити, що можливо виникнення таких слідчих ситуацій: 1. Огляд місця події у ситуації виявлення вибухового пристрою або повідомлення про його наявність; 2. Огляд місця вибуху [4, с. 68].

Основне завдання слідчого, прокурора, спеціаліста при першій ситуації полягає у: а) пошуку та знешкодженні вибухового пристрою; б) недопущення жертв серед населення та учасників слідчого огляду; в) недопущення пошкодження та/або знищення будь-яких слідів, які мають значення для розслідування.

Вибуховий пристрій (далі – ВП) – це спеціально виготовлений пристрій для виробництва вибуху, основними елементами якого є заряд вибухової речовини або вибухо-здатної суміші, засіб підривання (ініціювання), пристрій приведення. Вибухові речовини (далі – ВР) в балістиці – це хімічні сполуки або їх суміші, здатні під впливом зовнішнього імпульсу (удару, наколювання, тертя, нагрівання тощо) вибухати. Характеризуються швидкістю вибухової перетворення (швидкістю детонації), теплою вибуху (кількість тепла, що виділяється при вибуху 1 кг ВР), складом і обсягом газоподібних продуктів, їх максимальною температурою, чутливістю до механічних і теплових впливів та іншими властивостями, а також бризантністю [3, с. 68].

При знешкодженні ВП та його наступному огляду необхідно: - вивчити загальний вид, форми конструкції ВП; фіксація його стану, дослідження та фіксація ознак матеріалів, речовин та виробів, які використовувались для виготовлення ВП; - виявлення, фіксація та вилучення слідів - мікрооб'єктів, розташованих на ВП або на масі ВР; - виявлення слідів, які дозволять встановити особу, яка виготовила та/або встановила ВП.

Найбільш розповсюдженою слідчою ситуацією при проведенні досудового слідства є огляд безпосередньо місця вибуху. Дії спеціаліста в даній слідчій ситуації можна умовно поділити на такі етапи:

1. Підготовчий етап до огляду, який починається до прибуття безпосередньо спеціалістом на місце вибуху. Для виявлення, фіксації, вилучення та дослідження слідів вибуху на місці події потрібні загальні криміналістичні, спеціально вибухотехнічні та допоміжні засоби:

- Засоби для огорожі території і приміщень, що підлягають огляду;

- Освітлювальні засоби для забезпечення робіт у вечірній та нічний час, у знеструмлених та/або погано освітлювальних місцях;

- Фото, відео апаратура для фіксації обстановки місця події, стану пошкоджених вибухом предметів обстановки, зовнішнього вигляду вилучених об'єктів та слідів;

- Криміналістичні валізи, що містять стандартні набори криміналістичних засобів та інструментів;

- Валіза хіміка-вибухотехніка, до складу якої входять спеціальні матеріали, засоби і реактиви для вилучення мікрочастинок ВР, продуктів вибуху, контрольних проб і зразків, набір фізико-технічних засобів для експрес аналізу ВР і порохів;

- Технічні валізи вибухотехніка, які містять набори інструментів и пристосувань для роботи з об'єктами, пошкодженими вибухом.

2. Початковий етап огляду. На початковому етапі огляду місця вибуху можливо виникнення слідчої ситуації коли:

1. Подія вчинення злочину має дійсне відображення – неконфліктна ситуація.

2. Ситуація проведення огляду місця вибуху має: а) неповне відображення; б) подія злочину не знаходить свого явного відображення; в) подія злочину має фальшиве відображення – конфліктні ситуації.

У першій ситуації тактика дій спеціаліста полягає у наданні допомоги слідчому, прокурору здійснювати:

а) моделювання (на початковому етапі ідеальне, а потім залежно від ходу розслідування можливо й матеріальне) шляхом висунення версій про спосіб та знаряддя вчинення терористичного акту, кола підозрюваних осіб (можливість спеціальних знань у злочинців у галузі вибухотехніки, вміння користуватися вогнепальною зброєю, психічний стан осіб під час вчинення злочину та інше);

б) аналіз виявлених слідів шляхом використання спеціальних знань. Останнє положення підтверджується повноваженнями спеціаліста звертати увагу сторонам кримінального провадження на характерні обставини чи особливості речей і документів (п. 3 ч. 4 ст. 71 КПК України).

У конфліктних ситуаціях проведення огляду місця вибуху тактика спеціаліста полягає у сприянні слідчому, прокурору у реконструкції події терористичного акту шляхом вивчення та аналізу виявлених слідів. Шляхом вивчення обстановки вчинення злочину, способу та знаряддя вчинення, виявлених (повністю та/або частково) слідів здійснення пошук нових речових доказів, проведення їх зіставлення.

При виявленні на місці вчинення злочину негативних обставин, тобто речових доказів, які виходячи із обстановки, механізму та способу

вчинення злочину не повинні бути, але виявлені на місці та навпаки, коли вони обов'язково (виходячи із ситуації огляду) повинні бути, але не виявлені, спеціаліст виконує такі функції як:

1. Пізнавальна – виявляє, фіксує та порівнює між собою сліди та інші речові докази з метою їх допустимості у кримінальному провадженні. Висуває разом зі слідчим та іншими учасниками огляду на підставі вже виявлених слідів припущення (версії) щодо можливості виявлення нових, ще не досліджених речових доказів; 2. Організаційна – роз'яснювальна – допомагає слідчому та іншим учасникам слідчої дії з'ясувати залежність виявлених слідів між собою, природу їх появи та/або пошкодження; 3. Методологічна – використовує у допомозі слідчому, прокурору сучасні та ефективні методи виявлення та дослідження слідів; 4. Посвідчувальна – використовуючи загальні та спеціальні знання засвідчує доцільність та правильність щодо зіставлення окремих слідів між собою, правильність опису у протоколі огляду та додатках.

Початковий етап починається з пошуку і знешкодження наявних вторинних ВП, вибухонебезпечних фрагментів, які можуть залишитися після первинного вибуху. Це необхідно як з метою безпеки, так і для збереження слідів злочину від навмисного чи необережного знищення [7, с. 124].

Для початкового етапу притаманна статична стадія огляду [8, с. 94]. Сутність статичної стадії полягає в початковому ознайомленні з обстановкою на місці, отриманні загального уявлення про характер події, з'ясуванні і конкретизації завдань огляду та визначення способів їх вирішення. Обстановка місця вибуху разом з наявними слідами, завалами, пошкодженнями не змінюється.

Після проведення статичної стадії огляду на підставі прийнятого безпосередньо на місці огляду вибуху, спеціаліст разом з слідчим, прокурором та іншими учасниками огляду вирішує мисленеві завдання пов'язані з:

1) умовним виділенням об'єктів та слідів, які знаходяться у причинному зв'язку з розслідуємою подією;

2) висовуються версії щодо криміналістично значущих обставин, які сприяють розкриттю та розслідуванню, а саме:

- версії щодо місця розташування центру вибуху та можливого його механізму, можливої маси підірваного заряду ВР, місць локалізації залишків ВП і слідової кількості ВР, що не прореагувала;

- версії щодо професійних навичок особи, яка виготовила, заклала та/або привела в дію ВП, порядок її пересування на місці події.

На цьому етапі, з метою встановлення центру вибуху при неповному відображенні події, необхідно застосувати систему тактичних прийомів, яким полягає у здійсненні аналізу окремих предметів, слідів з ознаками дії ВП; в використанні уявної реконструкції події взагалі та/або окремих її елементів; моделюванні, з метою відтворення події, яка відбулася та зіставленні модельованої події і реальної картини місця події [5, с. 54].

Центр вибуху не завжди збігається з центром території, спочатку позначеної як територія місця події, та має такі криміналістично значущі ознаки як наявність слідів бризантної (подрібнювальної) і теплової (термічної) дії вибуху на предмети обстановки.

Для огляду центру вибуху виділяють такі зони слідів:

а) епіцентр вибуху або місце закладки ВП (характеризується розміром 1-2м). Зазначена зона має крім усіх ознак бризантної та термічної дії вибуху має найдрібніші фрагменти ВП, металеві, пластмасові, скляні осколки, обривки паперу, картону, фрагменти годинникових механізмів, батарей, тумблерів, обривки проводів, ізоляційної стрічки;

б) ближня зона (від 2 до 10 м.) має такі криміналістичні ознаки – наявність фрагментів ВП, осколки корпусу, фрагменти та частини запобіжно-виконавчого механізму, залишки камуфляжу (сумки, портфеля, кейса тощо). На об'єктах, розташованих у зоні, що розглядається, можливо виявлення частинок ВР та продуктів, які не прореагували, тверді продукти вибуху;

в) середня зона (від 10 до 50 м) характеризується наявністю виявлених залишків м'якої оболонки ВП, обривки ізоляційної стрічки, проводів, вогнепроводного шнура, частинки ВР, що не прореагували та продукти вибуху. Саме в цій зоні зосереджені ознаки фугасної і сейсмічної дії ВП – вибиті двері та вікна, стіни, підняті, зсунуті перекриття, зірвані елементи дахів, зірваний та пошкоджений одяг на потерпілих (трупах та живих осіб).

г) дальня зона (понад 50 м) має сліди фугасної дії вибуху де можливо виявити великі та середні деталі ВП у виді осколків металевого корпусу, готові осколкові елементи, гайки, болти. Ці фрагменти ВП містять на своїй поверхні сліди ВР та продуктів вибуху [6, с. 24-30].

Особлива увага спеціаліста приділяється роботі з мікрослідами вибуху, які у сукупності з об'єктами-носіями диференціюються по слідообразуючому об'єкту ВП та/або ВР та виду контактного зв'язку з носієм на: а) - накладення; б) - включення; в) - нашарування [1, с. 24-30].

Мікросліди-накладення – це мікрочастини-тіла, що перебувають у контактному зв'язку з поверхнею об'єктів-носіїв. Міцність цього зв'язку різна: вона залежить від властивостей мікроб'єктів і слідообразуючої поверхні. Мікросліди-включення – це мікрочастинки тіла, що перебувають у контактному зв'язку з носієм внаслідок проникнення в його масу (у матеріал об'єкта). До слідів включень, зокрема, відносяться дрібні шматочки металеві стружки, уламки металевих предметів, облицювання стін, обшивання меблів і т.п. Мікроб'єкції можуть бути виявлені й у тканинах тіла людини.

Мікросліди-нашарування – це малі кількості речовин (матеріалів), що перебувають у контактному зв'язку з поверхнею об'єктів-носіїв.

У протокол огляду при фіксації мікрослідів, відповідно до вимог ст.104, 105, 237 КПК України заносяться наступні дані: - предмет-носіє та його ознаки; - розташування мікрослідів на об'єкті;

- спосіб вилучення; - родова належність, кількість мікрослідів; - вид упаковки.

Динамічна стадія огляду місця вибуху характеризується активними діями слідчого, прокурора, спеціаліста з використанням усього арсеналу криміналістичних засобів, методів, тактичних прийомів направлених на послідовне, всебічне, об'єктивне, ретельне дослідження обстановки, обставин події.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вандер М.Б. Использование микрочастиц при расследовании преступлений / М.Б. Вандер. - СПб: Питер, 2001. - 224 с.
2. Кримінальний Процесуальний кодекс України. Харків. «Право». - 2016. - С. 365.

3. Криміналістична енциклопедія. - М.: Мегатрон XXI / Р. С. Белкін. - 2000.

4. Криміналістическая взривотехника: учебное пособие. - М.: Юрлитинформ. 2012. - 168 с.

5. Криміналістика. Підручник. За ред. Проф. Шепітько В.Ю. - Х., 2016.

6. Методика комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовині слідів вибуху / Прохоров-Лукін Г.В., Пашенко В.Ш., Биков В.Ш. та ін. - К.: ТОВ «Еліт Прінт», 2011. - 216 с.

7. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: Наук.-практ. Посібник / за ред. Н.І. Кліменко. - К.: Юрінком Інтер, 2005. - 216 с.

8. Шепітько В.Ю. Теорія криміналістичної тактики. - Х., 2003. - С. 345.

9. Яремчук В.О. Організація і тактика залучення спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій: монографія / В.О. Яремчук, за ред. В.Ю. Шепітько. - Х.: Вид. агенція «Апостіль», 2015. - 228с.

УДК 343.12

ТЕОРЕТИЧНІ РОЗБІЖНОСТІ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Гнатенко В. С.,

здобувач кафедри цивільного,
господарського та кримінального права
інституту права та суспільних відносин
університету розвитку людини «Україна»

Анотація Розглянуто теоретичні положення доказів у кримінальному провадженні та вказано на проблемні елементи визначення доказів. Надано аналіз теоретичних розбіжностей доказів у кримінальному процесі. Розглянуто функції суду в процесі судового розгляду встановлення фактичних обставин.

Ключові слова: докази, доказування, слідчий, прокурор, суддя, сторона обвинувачення, сторона захисту, підозрюваний, обвинувачений, потерпілий.

Аннотация Рассмотрены теоретические положения доказательств в уголовном производстве, и указано на проблемные элементы определения доказательств. Представлен анализ теоретических разногласий доказательств в уголовном процессе. Рассмотрены функции суда в ходе судебного разбирательства установления фактических обстоятельств.

Ключевые слова: доказательства, доказывание, следователь, прокурор, судья, сторона обвинения, сторона защиты, подозреваемый, обвиняемый, потерпевший.

Annotation The theoretical positions of evidence in criminal proceedings and points to the problematic elements of the definition of evidence have been given. The article has been given small differences theoretical analysis of evidence in criminal proceedings. We consider the function of the court during the trial to establish the actual circumstances.

Key words: evidence of proof, the investigator, the prosecutor, the judge, the prosecution, the defense, suspect, victim.

Актуальність статті полягає в тому, що захист прав, свобод та охоронюваних законом інтересів громадян здійснюється шляхом розгляду і вирішення кримінальних проваджень на стадії судового провадження. Процесуальним результатом визначення вини обвинуваченого у кримінальному процесі є законний та обґрунтований вирок суду.

Теоретичні положення кримінального процесу розглядають елементи що діють під час досудового та судового провадження, встановлення доказів, обставин кримінального правопорушення та вини підозрюваного (обвинуваченого) у його вчиненні.

Наукові розробки цих аспектів були визначені у монографічних дослідженнях С.С. Алексеєва, Ю.П. Алейніна, С.А. Альперта, В.Д. Бринцева, Ю.М. Грошевого, Н.С. Карпова, О.В. Капліної,

О.Г. Шилов та ін. [1, с. 28; 2; 3, с. 34; 4; 5, с. 98; 6; 7, с. 233; 8].

Вказані автори визначали, що процесуальні конструкції повинні включати до себе, зокрема норми об'єктивного права, а саме матеріального та процесуального, які закріплені в законодавстві; юридичні факти, з якими норми права пов'язують виникнення, зміну або припинення праввідносин; процесуальні суб'єктивні права і обов'язки індивідуально визначених фізичних або юридичних осіб, учасників кримінального провадження, що приймають участь у досудовому розслідуванні та судовому розгляду кримінального провадження.

Кримінальний процес побудовано за чинним КПК України таким чином, що процесуальна функція суду під час судового розгляду кримінального провадження повинна досягти правильного знання про фактичні обставини, характерних для спірних праввідносин та встановити юридичний факт, норму